

به نام آنکه جان را فکرت آموخت

بازآفرینی و بازنویسی در ادبیات کودک و نوجوان

تالیف:

دکتر آسیه ذبیح‌نیا عمران

(عضو هیات علمی دانشگاه پیام‌نور)

حسین یگانه‌مهر

سرشناسه	: دیح‌نیا عمران، آسیه، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام‌پدیدآور	: بازآفرینی و بازنویسی در ادبیات کودک و نوجوان
مشخصات نشر	: تهران: فدک ایستایی، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری	: ۲۲۴ ص
شابک	: ۱۰۰۰۰۰ - ۴ - ۱۸۰ - ۱۶۰ - ۶۰۰ - ۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: فنیای مختصر
یادداشت	: این مدرک در آدرس http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است.
شناسه افزوده	: یگانه‌مهر، حسین، ۱۳۵۲ -
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۵۲۷۷۷۹

بازآفرینی و بازنویسی در ادبیات کودک و نوجوان

تالیف	: آسیه دیح‌نیا عمران - حسین یگانه‌مهر
صفحه‌آرایی	: انتشارات فدک ایستایی (شهره لیثی)
نوبت چاپ	: اول - ۱۳۹۳
تیراژ	: ۵۰۰
چاپ و صحافی	: یزدا
قیمت	: ۱۰۰۰۰۰ ریال
شابک	: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۱۶۰ - ۱۸۰ - ۴

فروشگاه :	تهران - خیابان انقلاب - بین خیابان فروردین و منیرجی‌جاده - روبروی دبیرخانه دانشگاه تهران - کتابفروشی فلاح، تلفن: ۶۶۴۱۰۳۵۴
دفتر انتشارات :	تهران - خیابان انقلاب - خیابان اردیبهشت - بین لبافی‌نژاد و جمهوری - ساختمان ۱۰، تلفن: ۶۶۴۸۲۲۲۱ - ۶۶۴۸۱۰۹۶ - ۶۶۴۶۵۸۳۱
فروشگاه یزد:	میدان آزادی (باغ ملی) - ابتدای خیابان فرخی - جنب مجتمع ستاره، تلفن: ۳۶۲۲۷۴۷۵ - ۳۶۲۲۷۷۷۱ - ۳۶۲۲۶۷۷۲

ایمیل و وبسایت: www.fadakbook.ir - fadakbook@yahoo.com

مقدمه

بی افکندم از نظم کاخی بلند که از باد و باران نیاید گزند
وقتی فردوسی و دیگران با تلاش خود، سعی در حفظ زبان فارسی از گزند تهاجمات
بیگانه داشتند، کاری بس بزرگ و ستودنی انجام دادند و دامنه تاثیر آن پس از هزار
سال هنوز برای ما ملموس و قابل درک است. این نهال در قرون میانه به همت
بزرگان ادبیات کلاسیک تبدیل به درختی برومند و تناور شد، چنانکه از هر گزندی
در امان بود:

درختی که اکنون گرفته ست یای به نیروی مردی درآید ز جای
آنچه مسلم است، تهاجم و هجمه‌ای است که امروز زبان فارسی را در بر گرفته و اگر
اغراق آمیز نباشد، می‌توان گفت به مراتب سخت‌تر از روزگار فردوسی است. اگر تساهل
کنیم، در سده‌های بعد ارتباط شاخ و برگ این درخت تناور با ریشه خشکیده خواهد شد
و در آثار مکتوب ما، جز الفاظی نامأنوس و بی‌ربط چیزی بر جای نخواهد ماند:
چه جای گل! که درخت کهن ز ریشه بسوخت از این سموم نفس‌کش که در جوانه گرفت
به نظر می‌رسد امروزه بسنده کردن به خواش مجدد و ترغیب کودکان به
بازخوانی متون کهن، در جهت نگهداری و نگهبانی از میراث کهن، اگرچه پسندیده
است ولی کافی نیست؛ یکی از کارهای شایسته که می‌تواند ربط و بست ادبیات نو
را با ادبیات کلاسیک حفظ کند، مقوله «بازآفرینی» و «بازنویسی» است؛ بازنویسی و
بازآفرینی یکی از شیوه‌های تولید در ادبیات و به‌ویژه در ادبیات کودک و نوجوان
است. بازنویسی و بازآفرینی از روی متن‌های مهم تاریخی و آثار زیبای نثر و نظم
فارسی صورت می‌گیرد که همگی از حیث محتوا ارزشمندند.

زبان و ادبیات فارسی به دلیل غنای محتوایی و زیبایی صوری و زبانی، گنجینه
ارزشمند و ذخیره‌ای بی‌پایان است. ادبیات فارسی با نمونه‌های ارزشمند از آثار
حماسی و پهلوانی، عرفانی و دینی، داستان‌های عاشقانه و ادبیات غنایی و
افسانه‌های عامیانه و پریان، منابعی پربرار برای بازبینی، آفرینش‌گری و بازآفریدن در

اختیار دارد. بنابراین ادبیات معاصر به میزان زیادی وام‌دار پیشینه‌ی غنی و سرشار خود است؛ زیرا نویسندگان با آگاهی از متون کهن می‌توانند به بازنویسی و بازآفرینی این متون برای کودکان و نوجوانان بپردازند. ضمن این‌که این مقوله، خود ادامه سنت ادبی است که نویسندگان امروز از استادان ادبیات کلاسیک همچون فردوسی، عطار، مولوی، نظامی، سعدی و دیگران فرا گرفته‌اند. همه این بزرگان در زمان‌های خود برای حفظ و حراست از زبان فارسی، و به دنبال نوجویی و نوگویی، به آفرینش مجدد و نوشتن مجدد متون کهن‌تر دست زده‌اند. اگر بخواهیم کارکردهای بازنویسی و بازآفرینی را عمیق‌تر مورد بررسی قرار دهیم، این مولفه‌ها در اولویت هستند:

- ارتباط منطقی با آثار گذشته
- قابل دسترس بودن برای همه سنین خوانندگان
- نوگرایی و ارضای روحیه نوجویی
- سازگاری با زندگی مدرن امروز
- ایجاد رغبت و انگیزه برای خوانش دوباره متون کلاسیک
- جلوگیری از فناپذیری آثار گذشته

در مورد متون دینی و قرآنی نیز به همین نحو، بازآفرینی و بازگویی و ساده‌گویی، سبب پیوند عمیق این آموزه‌ها با کودکان خردسال و نهادینه‌شدن دستورات دینی در قالبی جذاب و کودک‌فهم خواهد شد.

در میان هجده‌های سایت‌های اینترنتی و انبوه انیمیشن‌های اساطیر خارجی، جذب دانش‌آموزان و کودکان و حتی گاه دانشجویان کشورمان، به شنیدن قصه‌های کهن ایرانی و ایجاد رغبت، کاری فردوسی وار خواهد بود؛ در این میان، رسالت نویسندگان حوزه ادبیات کودک و نوجوان به مراتب بیش از دیگران است.

بازنویسی متن‌های کهن فارسی، از جمله متن‌هایی که شامل داستان‌های عبرت‌آمیز، سرگذشت بزرگان، امیران، پهلوانان و شاهان کشور ماست به کودکان و نوجوانان ایرانی این امکان را می‌دهد که از سوابق ادبی کشور خود آگاهی یابند و با استفاده از گنجینه گرانقدر شاهکارهای ادبی در سخن‌گفتن و نوشتن استوار باشند؛ مقصود این نیست که از شیوه نگارش پیشینیان پیروی کنند و به سبک کهن

بتویسند یا سخن بگویند بلکه باید از آن نوشته‌ها مایه گیرند و در راه استوار نویسی از آن‌ها بهره ور شوند.

هدف از تدوین متن حاضر، این است تا بتواند بررسی درستی از مجموعه آثار بازنویسی و بازآفرینی ارائه دهد. البته این سخن بدان معنا نیست که همه دشواری‌ها حل شده است و تمام گره‌ها را گشوده‌ایم، بلکه این نوشته زمینه بحث‌های محتوایی و انتقادی را آماده خواهد کرد. امید داریم، زمینه جستجوهای تازه برای پژوهندگان آماده شده باشد تا شاید با دستیابی به مأخذ جدید راه به جایی ببرند.

آنچه نوشتن این کتاب را ضرورت می‌بخشد اهمیت انتقال میراث ادبی کهن به کودکان است که نویسندگان متن حاضر می‌کوشند تا با استفاده از روش تحلیل محتوا به بررسی و تحلیل عناصر داستانی چندین اثر از آثار بازنویسی و باز آفرینی شده بپردازند تا ضمن نشان دادن نقاط ضعف و قوت این آثار، جایگاه آن‌ها را در ادبیات معاصر بیان کنند، همچنین به اهداف کلی بازنویسی و بازآفرینی شده و اصول و قواعد کلی آن نیز پرداخته شود. در پایان نیز چند اثر بازنویسی و بازآفرینی به همراه معرفی چند شخصیت برجسته در این زمینه مورد بررسی، تحلیل و نقد قرار گرفته است.

آسیه ذبیح‌نیا عمران، حسین بردخونی

تابستان ۹۳

فهرست مطالب

فصل ۱ ادبیات کودک و نوجوان ۱

- کتاب کودک و نوجوان ۱۳
- نوشتن برای کودک و نوجوان ۱۷
- مصادیق و مفهومی ادبیات کودک و نوجوان ۲۵
- کارکردهای درونی ادبیات کودک و آثار کودکان ۳۰
- اهداف ادبیات کودک و نوجوان ۳۲
- قلمرو ادبیات کودک و نوجوان ۳۵
- تأثیر ادبیات در زندگی کودکان و نوجوانان ۳۷
- انواع ادبیات کودک و نوجوان ۴۰
- نوشته‌های غیرداستانی ۴۱

فصل ۲ بازآفرینی ۴۵

- بازآفرینی در ادبیات کودک و نوجوان ۴۶

فصل ۳ بازنویسی ۵۹

- بازنویسی در ادبیات کودک و نوجوان ۶۰
- اهداف کلی بازنویسی در ادبیات کودکان و نوجوانان ۶۳
- بازنگری (بازسازی یا بازپیداخت) ۶۴
- اصول و قواعد کلی بازنویسی ۶۵
- شیوه‌های بازنویسی ۷۰
- سبک‌های بازنویسی ۷۳
- ابعاد نگارش آثار هنری ۷۵
- نمونه‌هایی از بازآفرینی و بازنویسی ۷۸

معرفی چند شخصیت در بازآفرینی و بازنویسی ۱۱۷

فصل ۲۱

ذبیح بهروز ۱۲۳

زهرا کیا (خانلری) ۱۲۶

بازنوشته‌ی شاهنامه ۱۲۹

بازنویسی غمناهی سیاوش ۱۳۰

احسان یار شاطر ۱۳۳

مهدی آذر یزدی ۱۳۷

آثار آذر یزدی ۱۴۸

قصه‌های تازه‌ار کتاب‌های کهن ۱۴۰

آثار بدون امضا ۱۴۱

ویژگی‌های بازنویسی آذر یزدی از داستان «بازرگان و طوطی» (شگرد تحلیل

بازنویسی) ۱۴۳

بررسی ویژگی‌های فکری و محتوایی بازنویسی آذر از داستان «طوطی و

بازرگان» ۱۵۰

بررسی ویژگی‌های بازنویسی آذر در بعد حوادث داستانی ۱۵۲

بررسی ویژگی‌های بازنویسی آذر یزدی در زمینه عناصر داستان ۱۵۶

بازنوشته‌ای از قصه‌های قرآن کریم ۱۶۴

محمود مشرف تهرانی (م. آزاد) ۱۶۵

ادبیات کودکان ۱۶۶

فریده فرجام ۱۶۷

هوشنگ گلشیری ۱۶۸

بهرام بیضایی ۱۷۴

شمس الملوک مصاحب ۱۷۷

شکوه قاسم نیا ۱۷۹

منابع ۱۸۳